

Christian Lagarde & Helena Tanqueiro, eds. *L'Autotraduction aux frontières de la langue et de la culture*. Limoges: Éditions Lambert-Lucas, 2013, 285 pp.

PAU FREIXA TERRADAS

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej / Universitat de Barcelona

paufreixa@ub.edu

Encara que els primers textos i tesis doctorals sobre les traduccions de certes obres realitzades pels seus propis autors o sobre els escriptors més notables que escrivien en més d'una llengua i que s'autotraduïen apareixen als anys vuitanta del segle xx, no és fins molt recentment que els estudis sobre autotraducció agafen volada i es desenvolupen com a subcamp de la traductologia, però també amb importants implicacions per a la sociolingüística, els estudis culturals i la teoria literària. Com afirma Rainier Grutman, l'autotraducció «complète les questions habituellement posées dans le cadre d'approches textuelles de la traduction (“comment traduire?” ou, plus récemment et moins normativement “comment a-t-on traduit?”) par des questions relevant du contexte, susceptibles de jeter un éclairage nouveau: Qui traduit? De quelles langues á quelles langues? Pourquoi? Pour quel public? Dans quels buts?». En aquest sentit, *L'autotraduction...* té el privilegi, i alhora l'enorme virtut, de tractar-se del primer gran recull imprès de textos específicament dedicats a respondre algunes de les noves preguntes que ens planteja aquest incipient camp d'estudi. El llibre està format per una selecció de les millors comunicacions presentades al congrés d'identíc títol celebrat a la Universitat de Perpinyà Via Domitia l'octubre de 2011. Organitzat conjuntament amb el grup de recerca AUTOTRAD, amb epicentre a la Universitat Autònoma de Barcelona, es tractava del tercer congrés dedicat monogràficament a l'autotraducció i sens dubte el més ambiciós tant pel nombre de contribucions, com per la qualitat d'alguns dels seus expositors. Precisament les aportacions d'alguns dels especialistes més reconeguts en la matèria a nivell internacional enriqueixen aquest llibre imprescindible per a qualsevol, acadèmic o no, que vulgui endinsar-se en aquest camp. L'únic handicap remarcable és potser que, seguint les llengües del congrés de Perpinyà, al llibre hi apareixen textos en francès, en castellà, en català i en anglès.

Tot i que el gruix principal el constitueixen articles que analitzen casos d'obres i d'escriptors concrets, també hi podem trobar alguns textos teòrics que serveixen com a excellent marc introductori a la matèria. En aquest sentit resulta especialment interessant la introducció al volum, anomenada molt significativament «L'autotraduction, *terra incognita?*», en la qual Christian Lagarde presenta l'estat de la qüestió i alhora fa un repàs als principals aspectes i problemes dels estudis sobre autotraducció, que després anirem veient exemplificats en casos concrets als diferents articles que conformen aquest llibre: la tensió entre traducció i reescriptura, la problematització del concepte de visibilitat del traductor, les virtuts i defectes de l'*auctoritas* respecte al traductor allògraf, l'estatus de

l'obra autotraduïda respecte a l'original i, en fi, les molt diverses motivacions que porten l'autor bilingüe a autotraduir-se (o no).

Igualment interessant resulta el succint, però esclaridor «Esbozo de una historia de la autotraducción», de Julio César Santoyo, segurament el major especialista en l'estudi diacrònic de l'autotraducció (entesa en un sentit ampli, no només literària) que, constatant que fins a un 10% dels premis Nobel de literatura va traduir almenys una obra pròpia a un altre idioma, demostra que l'autotraducció està lluny de ser un fenomen aïllat.

Encara en el camp teòric, especialment remarcable resulta «Autotraduction, asymétrie, extraterritorialité», de Rainier Grutman, un dels pioners d'aquests estudis, que molt gràficament presenta les dues grans coordenades bàsiques de l'experiència autotraductora: la simetria / asimetria tant a nivell pragmàtic com simbòlic de les dues llengües en joc i l'exogènesi / endogènesi del bilingüisme dels autors que decideixen —perquè poden— autotraduir-se. L'asimetria que apareix en el títol fa referència al grup d'autotraductors de territoris on conviuen més d'una llengua, algunes amb més prestigi, d'altres minoritzades, que solen presentar en la tria i ús d'una o altra llengua situacions de diglòssia i aspectes polítics, sentimentals i també comercials que influeixen en la decisió d'autotraduir-se als autors bilingües (i per tant endògens). És aquest el cas de literatures com la catalana, la quebequesa, la basca, la gallega i la de les excolònies tant franceses com britàniques, on les diferents llengües vernacles conviuen amb les llengües anomenades centrals o hipercentrals. D'aquí que trobem en aquest volum tants estudis de casos referents a aquestes llengües i les seves literatures. Per contra, el terme extraterritorialitat fa referència a l'altre gran «grup» d'autotraductors: els autors anomenats *translingües*, que per una raó o altra, especialment per motius polítics o conjunturals, s'han vist obligats a deixar els seus països —i polisistemes literaris— i amb l'exili han decidit també migrar de llengua o simplement han traduït les seves obres a la llengua del país d'acollida per a poder seguir existint com a escriptors (es tracta, per tant, de bilingües en general exògens). Aquí apareixen els grans noms que desencadenaren ja fa unes dècades l'emergència d'aquest tipus d'estudis, com Beckett o Nabokov, autors també analitzats en diferents articles del volum, així com d'altres escriptors extraterritorials menys coneguts. Una de les altres conclusions generals a què arriben els autors del volum és que tant per a un grup d'escriptors traductors com per a l'altre la direcció de l'autotraducció és majoritàriament d'una llengua petita a una de gran, encara que, com podem veure en algun dels treballs presents a l'obra, no sempre sigui així, i l'autotraducció se'ns presenta com un fenomen que pot adoptar una enorme diversitat de formes.

Precisament la gran varietat de casos tractats als diferents articles ens permet una visió panoràmica, realment molt completa, de les moltes cares que conformen el poliedre de l'autotraducció literària. Els vint-i-set treballs que conformen aquesta obra es troben dividits en quatre grans capítols que vagament els agrupen des d'un punt de vista temàtic.

El primer capítol, anomenat «Quelle place pour l'autotraduction?» recull tant escrits teòrics (els de Santoyo, Grutman i Lagarde, basant-se aquest últim en el cas de l'escriptor franco-provençal Frédéric Mistral) com anàlisis de casos entorn de la posició de l'autotraducció

com a camp d'estudi i també el posicionament de diversos autors / autotraductors en els seus respectius polisistemes amb textos sobre escriptors bilingües exògens que viuen en territoris plurilingües marcats per la diglòssia: Maria Alice Antunes comenta el cas de tres escriptors africans que autotradueixen les seves obres de la llengua vernacle a l'anglès i Elizabete Manterola Agirrezabalaga comenta el cas del basc Bernardo Atxaga.

Sota el títol «L'autotraduction comme outil d'autodéfinition», el segon capítol continua aquestes perquisicions ampliant el camp als autors *translingües* i extraterritorials. Autors potser menys coneguts, tots ells bilingües tant endògens com exògens, com Nancy Huston i Vassilis Alexakis (per Alain Ausoni), Julien Green (per Silvia Audo Gianotti), els italians Beppe Fenoglio, Luigi Capuana i Marco Micone (per Chiara Montini, Claire Chassagne i Paola Puccini, respectivament), Itxaro Borda (per Katixa Dolharé-Çaldumbide), Eileen Chang (per Tan-Ying Chou), Francesc Serés (per Rosanna Rion) o Raymond Federman (per Fransiska Louwagie) desfilen per aquestes pàgines.

Al capítol tercer, intitulat «Autotraduction et réécriture», hi trobem interessants reflexions sobre el possible valor afegit de l'autotraducció per a l'obra original. S'indaguen aquí, per tant, aspectes intrínsecament literaris, ja que en molts casos l'autotraducció implica una revisió de l'obra original que pot portar a una reescriptura en la traducció i fins i tot a una reelaboració de l'original o la seva substitució, ja que a vegades és l'obra autotraduïda (especialment si ho és, com sol ser el cas, d'una llengua minoritzada a una de prestigiosa) la que servirà com a *princeps* per a la posterior (re)traducció a llengües terceres. Trobem en aquest capítol diversos casos provinents de la literatura catalana: sobre l'autotraducció (l'única que féu) de *Lo somni de Sant Joan* de Verdaguer (per Ramon Piñol i Torrents i Pere Quer Aiguadé), l'interessantíssim cas de reescriptura bidireccional i constant a través de l'autotraducció a l'obra de Sebastià Juan Arbó (per Josep Miquel Ramis) i entorn del bilingüisme i la diglòssia del poeta rossellonès Henri Guiter (per Marie-Noëlle Costa). Dues ponències tracten la translació, relativament inhabitual, d'un original escrit en una llengua central cap a la llengua materna, minoritària o menys prestigiosa, de l'autor, sobre l'exemple del romanès Panaït Istrati (Muguras Constantinescu, Nicoleta Redinciuc). Així mateix, val la pena destacar l'escrit més teòric «Self-translation in translingual writing», de Lyudmila Razumova, sobre l'autotraducció en autors *translingües*, extraterritorials, basant-se en l'anàlisi de figures com Beckett o Nabokov, o el brillant «Autoheterotraducción: las versiones inglesas de *Vista del amanecer en el trópico* de Guillermo Cabrera Infante», en el qual Marcos Eymar compara de forma polèmica traducció allògrafa i autògrafa, subvertint en certa manera el postulat clàssic d'Helena Tanqueiro segons el qual l'autotraductor és un traductor privilegiat.

El capítol 4, amb el títol «Des jeux et des enjeux complexes», es concentra, en canvi, en el(s) propi(s) procés(sos) de traducció i com la confrontació entre original i autotraducció, realitzats per la mateixa ploma, posen al descobert certs aspectes de l'art de la traducció en general. Novament trobem aquí exemples provinents de la literatura catalana: diversos casos de l'obra de Carme Riera i Pere Gimferrer són analitzats per Mercè Pujol Berché i Marie-Claire Zimmermann, respectivament; de la basca, on Ibon Uribarri Zenekorta

presenta *Atheka gaitzeko oihartzunak* de Jean-Baptiste Dasconguerre, considera la novella fundacional d'aquesta literatura, com a pseudo-autotraducció; de la gallega, amb una anàlisi comparativa entre una versió d'autor i una retraducció allògrafa del llibre *Xente de aquí y de acolá* d'Álvaro Cunqueiro (per Xosé Manuel Dasilva). Completen aquest capítol una semblança del multilingüe Carlo Coccioli (per Valentina Mercuri) i un article sobre el franco-argentí Marcelo Lobera on Agnès Surbezy posa de relleu l'especificitat de l'autotraducció de textos teatrals.

Posa el colofó a aquesta obra colectiva una nota d'Helena Tanqueiro en què la professora de la Universitat Autònoma de Barcelona fa un repàs a les principals aportacions del grup AUTOTRAD, que lidera, tot apuntant les possibles línies que hauran de transitar els futurs investigadors dels estudis sobre l'autotraducció.

Resumint, a pesar dels desnivells en la qualitat de les diferents aportacions que conformen aquesta obra coral, pot afirmar-se que *L'Autotraduction aux frontières de la langue et de la culture* constitueix un excel·lent portal d'entrada a tothom que estigui interessat en aquest camp tan desconegut com revelador, tan nou com prometedor. En aquest sentit, l'obra aconsegueix amb escreix el propòsit que exposa Lagarde al pròleg d'«apporter la preuve à un lecteur pas forcément très averti, de la richesse et de l'ouverture d'un champ où il entend le convier».